

УДК 911.375.1/.3(188)

Н. С. Німченко

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО МІСТА

Досліджено глобальне місто як місце, де глобальні процеси можуть активізуватися зсередини країни за участі певних національних сил глобальної економіки в умовах стрімких процесів сучасної урбанізації.

Ключові слова: глобальне місто, глобалізація, урбанізація, міжнародні відносини.

Исследован глобальный город как место, где глобальные процессы могут активизироваться изнутри страны с участием определенных национальных сил глобальной экономики в условиях стремительных процессов современной урбанизации.

Ключевые слова: глобальный город, глобализация, урбанизация, международные отношения.

The article examines the global city as a place where global processes can be activated internally with the participation of specific national powers of global economy in the conditions of rapid process of modern urbanization.

Keywords: global cities, globalization, urbanization, international relations.

Глобалізація викликала з собою зміни в масштабах територіалізації економічних і політичних процесів. Глобальні міста надали нового масштабу динаміці територіалізації. Ключова особливість цих змін полягає у відмові від колишніх аналітичних категорій і колишніх ієрархій. Це приводить до теоретичних і методологічних інновацій, а отже, і до жвавої полеміки. У 1990-х роках спостерігалось посилення полеміки й виникнення абсолютно нової дослідницької програми, що стосується проблем міст і цілого комплексу різноманітних самостійних проблем, із ними пов'язаних. У свою чергу, глобалізація спричинила появу нового напрямку в дослідницькій літературі, у межах якого місто розглядають із принципово інших, ніж колись, позицій.

Ключові узагальнювальні роботи, у яких ідеться про розвиток мегаполісів у розглянутому аспекті, належать Дж. Аллену (J. Allen), Дж. Біверсток (J. Beaverstock), Ф. Бродель (F. Braudel), Н. Глікман (N. Glickman), Б. Деруддер (B. Derudder), М. Кастельс (M. Castells), Р. Коен (R. Kohen), Л. Мамфорд (L. Mumford), П. Нокс (P. Knox), П. Олдерсон (P. Alderson), Г. Ріду (H. Reed), С. Сассен (S. Sassen), Н. Тріфті (N. Thrift), П. Тейлору (P. Taylor), Р. Флориді (R. Florida), Дж. Фрідману (J. Freidman), С. Хаймеру (S. Hymer), М. Хойлеру (M. Hoyler), П. Холу (P. Hall).

Системне уявлення про тенденції розвитку структури глобальної економіки як системи локалізації інфраструктури мегаполісів склалося на підставі праць Т. Бистрової, В. Глазичева, О. Іншакова, Ю. Казакова, А. Личака, Т. Несторенко, Е. Русскова, С. Федулова та ін.

Об'єктом нашого дослідження виступають глобальні міста, а предметом є їхній економічний потенціал, що визначає роль і місце цього типу міст у світовому співтоваристві на початку третього тисячоліття.

Мета дослідження полягає в економічному аналізі глобальних міст у структурі світового господарства як ключової ланки сучасних міжнародних відносин.

Глобальне місто становить стратегічний простір, у якому глобальні процеси відбуваються на території держави, а глобальна динаміка долає державні інституціональні заходи. У цьому сенсі модель глобального міста відкидає уявлення про те, що глобальна й національна економіки є взаємовиключними [13]. Основне

завдання моделі в тому, щоб представити економічну глобалізацію не просто як потоки капіталу, а і як роботу з координування, управління та обслуговування цих потоків, а також як роботу з обслуговування різноманітної діяльності фірм і ринків, що функціонують більше ніж в одній країні. Це також означає, що глобалізація не є чимось екзогенним [3]. Частково вона виходить зсередини національних корпоративних структур та еліт, динаміки, розглянутої як початок процесу денационалізації. Існують місця, де глобальні процеси справді переживають як вторгнення ззовні, але глобальне місто – це те місце, де глобальні процеси можуть активізуватися зсередини країни за участі певних національних сил глобалізації [3; 6].

Процеси глобалізації покликали до життя ціле сузір'я нових термінів, що застосовують у географії сучасних міст, урбаністиці, економіці та управлінській науці. Серед них такі поняття як мегаструктури, мегапроекти, екуменополіс, конурбація, метрополітенський ареал, мегамісто, світове місто, глобальне місто тощо.

У 1950 році Нью-Йорк був єдиним у світі ареалом із населенням більше ніж 10 млн чол. У 2013 році таких ареалів було вже 38. Таке зростання відбулося через прагнення населення до більш високого рівня урбанізації (75–85 %) у Північній Америці та Західній Європі. На сьогодні найбільше мегамісто – Великий Токіо. Населення цієї міської агломерації включає такі зони, як Йокогама і Кавасаки, і налічує, за оцінками, від 40 до 54 млн чол. Різниця в оцінках варіює залежно від різного визначення аналізованої зони.

Поняття «глобальне місто (світове місто)» означає місто, яке відчутно й прямо впливає на глобальні процеси, застосовуючи економічні, соціальні, культурні та/або політичні засоби. Цей термін поширився через зростання глобалізації. Спроба визначити і категоризувати глобальні міста через фінансовий критерій була зроблена групою дослідників з вивчення глобалізації та світових міст (GaWC), що базується в Університеті Лафборо (Великобританія). Ранжування міст ґрунтувалося на їхньому положенні виробників ділових послуг, таких як фінансовий облік, реклама, банківські та юридичні послуги. Дослідники виділили три рівня світових міст і кілька підгруп. Глобальне місто, відоме також як світове місто, це перспективний центр торгівлі, банківських, фінансових послуг, інновацій та ринків.

Термін «глобальне місто» як опозиція до «мегаміста» був уведений Саскією Сассен у піонерній роботі 1991 року. Мегамісто – це місто величезних розмірів, глобальне ж місто – це місто, що має величезну владу або вплив. Глобальні міста, за С. Сассен, мають більше спільного між собою, ніж з іншими містами у своїх країнах. Прикладами таких міст є Лондон, Нью-Йорк, Париж, Мумбаї і Токіо. Визначаючи глобальні міста, виходять із концепції влади та функційних здібностей міст. Місто розглядають як контейнер, у якому концентровано вміння, навички та ресурси: чим краще місто здатне концентрувати вміння та ресурси, тим воно більше успішне й могутнє. Місто стає більш могутнім у тому сенсі, що воно може впливати на ті процеси, які відбуваються у світі. Ідучи за цією точкою зору щодо ролі сучасного міста, можливо ранжувати світові міста, вишикувавши їх ієрархічно. Іншими глобальними містами є Лос-Анджелес, Гонконг, Франкфурт, Мілан, Чикаго й Сінгапур, класифіковані як світові міста першої групи, і Сан-Франциско, Сідней, Торонто та Цюрих, класифіковані як світові міста другої групи, менші міста були віднесені до третьої групи.

Сучасне глобальне місто пропонує ендогенний ключ до динаміки й умов існування глобальної економіки [10]. Методологічно це означає, що глобалізацію можна вивчати за допомогою ґрунтовних соціологічних і антропологічних

досліджень процесів, що протікають у містах. Цей процес зумовлює необхідність проходження від самої вершини до підніжжя в прагненні охопити все розмаїття технологічних процесів, культури, інфраструктури тощо як часткової можливості глобального контролю, сконцентрованої в містах, можливості, яка є однією з особливостей глобальної економічної системи.

Більше того, сучасна «глобальна економіка» охоплює безліч спеціалізованих міжнародних сфер, що відповідають певним галузям, точніше, тим їхнім складовим, які функціонують у міжнародному масштабі: різноманітні фінансові підгалузі, бухгалтерські, юридичні, рекламні, будівельні, інженерні, архітектурні, телекомунікаційні послуги тощо [7]. Незважаючи на те, що в деяких випадках вони можуть перетинатися, у кожній з них своя географія мереж, особливо у фінансових і пов'язаних із ними галузях.

Це також означає, що вказані мережі можуть проходити через певну сукупність глобальних міст. Глобальний обіг золота буде відрізнятися від обігу нафти, а обіг ф'ючерсних ринків може відрізнятися від основних мереж валютної торгівлі [11; 12]. Деякі міста, що беруть участь у процесі, можуть мати вузькоспеціалізовані функції глобальних міст і розташовуватися в спеціалізованих мережах, що з'єднують їх із глобальними містами, хоча самі вони не обов'язково повинні бути глобальними містами. Наприклад, Куала-Лумпур – важливий ф'ючерсний ринок, а Сінгапур – великий центр валютної торгівлі, що надає цим містам певних функцій глобального міста, а також залучає їх до різних глобальних спеціалізованих ланцюгів. Провідні глобальні міста прагнуть заволодіти якомога більш широким діапазоном таких спеціалізованих ланцюгів, що проходять через них, але навіть ці міста не пов'язані з усіма спеціалізованими складовими глобальної економіки. Найчастіше провідні глобальні міста прагнуть до високої спеціалізації в обслуговуванні певного набору глобальних ринків і глобальних фірм.

Зазначені обставини переконують у тому, що єдиного глобального міста не існує. У цьому полягає їхня принципова відмінність від столиць ранніх імперій і деяких світових міст у попередні епохи. Глобальне місто – це функція міжнародної мережі стратегічних майданчиків. Під сучасне уявлення про глобальне місто не потрапляє жоден фіксований список глобальних міст, оскільки його складають країни, що відмовляються від регулювання своєї економіки, приватизують державний сектор (з метою щось запропонувати міжнародним інвесторам). Вони ж визначають і ступінь, через який національні та іноземні фірми й ринки перетворюють конкретне місто (зазвичай діловий центр) в основну точку докладання своїх зусиль [1]. На початку 1990-х років спостерігалось збільшення числа країн, що добровільно, або під тиском визнали нові правила гри, а отже, відбулося швидке розширення мережі глобальних міст або тих, що виконували функції глобальних міст. Зазвичай критики заявляють, що модель глобального міста постулює конвергенцію і гомогенізацію цих міст. Розвиток функції глобального міста в різних містах по всьому світу справді служить ознакою певної конвергенції, але це спеціалізований, інституційно-диференційований процес. Цей процес суттєво відрізняється від тієї гомогенізації/конвергенції, яку можна спостерігати на споживчих ринках і в глобальній індустрії розваг.

Між великими глобальними містами існує поділ функцій, який виник не в результаті конкуренції, як стверджувалося раніше і продовжує стверджуватися зараз. Звичайно, конкуренція мала місце у фінансових секторах. Але це не поділ праці, за Рікардо, з ідеалом спеціалізації, що взаємовиключають одна одну. То була модель відносної національної переваги. Ця ж модель долає кордони систем, кожна з яких за необхідності може перебувати в різних державах [8; 13].

Методологічно цим підкреслюють відмінність класичного порівняльного та глобального підходів у вивченні сукупності міст. Проблема порівнянності в глобальному підході не передбачає повної стандартизації. Швидше, це відстеження конкретної системи або її динаміки (наприклад, фінансового ринку), її різних утілень (дії, інституціональної установки, пристосування до національних законів і правил тощо) у різних країнах. Незважаючи на деяку спільність, наведене визначення має певну відмінність від класичних порівняльних методів, зокрема в аналітичних категоріях, методах дослідження і інтерпретаційних нормах.

Крім того, критика поняття «гомогенізація» ґрунтується на неправильному розумінні типу конвергенції. Найчастіше в зміст цього поняття вкладають те, що й до моделі глобального міста, а отже, різні глобальні міста в усьому світі стають схожими, зокрема на Нью-Йорк, Лондон, Токіо. Їхня інституціональна, політична, культурна історія, неподібність ролі, яку відіграє держава в кожному з цих міст, приведуть до дивергенції у цих мегаполісів своєї власної багатой історії [9]. Але не це є точкою конвергенції в моделі глобального міста: це розвиток і часткове привнесення безлічі спеціалізованих функцій, прямий і непрямий вплив, який може здійснюватися на велике місто.

Різниця між класичною концепцією світового міста й моделлю глобального міста – це один із рівнів загальності та історичної своєрідності. Модель світового міста має своєрідний позачасовий характер, тоді як модель глобального міста характеризує певний соціопросторовий історичний етап. Ключовий елемент диференціює між формулюванням Фрідмана і Гоца та полягає в тому, що акцентується «продуктивність» глобальної економічної системи. Це не просто питання глобальної координації, а питання можливості глобального контролю.

Фокусування уваги в першу чергу на праці, а не на командних функціях, на виробничому процесі у сфері фінансів і послуг, на глобальних ринках приводить урешті-решт до змішування матеріальних можливостей, що лежать в основі глобалізації, і всієї інфраструктури праці, яку зазвичай не вважають частиною корпоративного сектора економіки. У результаті такого аналізу з'ясовується, що економічна конфігурація значною мірою відрізняється від тієї, яку пропонує концепція інформаційної економіки. Охоплюються матеріальні умови, виробничі майданчики і просторова обмеженість, які також виступають елементами глобалізації та інформаційної економіки.

Просторовість глобального міста – основна теоретична і методологічна проблема. Теоретично вона включає в себе уявлення Харві про нерухомість капіталу як умову гіпермобільності. Більше того, просторовість також вказує на включеність у те, що сконструйовано як «національне», у національну економіку та національну територію. Це приводить до аналізу політичних проблем та побудови теорій про роль держави в глобальній економіці, які не бралися до уваги в традиційних оцінках глобальної економіки [4; с. 66–78]. Елемент просторовості глобального міста полягає в тому, що воно є функцією глобальної мережі в певних секторах. Глобальне місто – це певний осередок, який у своєму функціонуванні часто проявляє себе як особлива, високоспеціалізована мережа [11].

Для розмежування конструкту глобального міста та міста взагалі застосовують різні критерії. У кожного міста є своя матеріальність, політичність, соціальність, свій родовід. Розвиток функцій глобального міста, ендогенний характер динаміки й обумовленість економічної глобалізації простором міста є стратегічною, але не всеосяжною подією. Важливий методологічний наслідок полягає в тому, що насправді можна вивчати функції глобального міста, не вивчаючи для цього все місто цілком.

Існує також відмінність між міжнародними містами, наприклад Флоренції або Венеції, і глобальними містами. Концепція глобального міста-регіону надає зовсім нового виміру для питань території та глобалізації. Тут можна обмежитися розглядом відмінностей між цими двома концепціями. Перша відмінність стосується проблеми градації [2]. Масштаб території регіону більш придатний для спостереження за зрізом економічної діяльності країни, ніж масштаб міста. Він служить основною змінною виробничою та базовою інфраструктурою. Це, у свою чергу, приводить до більш прихильного ставлення до глобалізації. У концепції глобального міста значно більше уваги приділено стратегічним складовим глобальної економіки, а отже, і питанням влади. По-друге, концепція глобального міста акцентує увагу на мережній економіці через характер галузей, що до неї належать (фінансові та спеціалізовані служби). І, по-третє, вона особливо загострює увагу на економічній і просторовій поляризації через непропорційну міру концентрацію високих і низьких заробітних плат у місті порівняно з тим, що мало б місце у випадку з регіоном [5; с. 28, 30, 32].

Можна сказати, що концепцію глобального міста більш орієнтовано на проблеми влади й нерівності. Концепція глобального міста-регіону концентрується на проблемах та особливостях основних моделей урбанізації, більшого охоплення економічної основи, середнього сектора домогосподарств і фірм, а отже, на розподілі економічних вигод від глобалізації. Можна стверджувати, що в цьому плані концепція глобального міста-регіону дозволяє побачити можливості більш збалансованого зростання, більшого розповсюдження вигод, пов'язаних із динамікою глобалізації.

Висновки.

Місто є складною системою взаємодії елементів, що безпосередньо впливають на найрізноманітніші із сфер господарської діяльності людини. Протягом тривалого часу місто привертає увагу представників багатьох наукових дисциплін, але підвищений дослідницький інтерес до міст виник лише в кінці минулого століття в зв'язку зі стрімким розвитком урбанізації. Усе більшого значення набувають так звані світові, або глобальні міста, що формуються як найважливіші вузлові точки світових фінансових ринків і суб'єктів їх відносин. Розкриття закономірностей формування таких глобальних міст, моделей їхнього існування дозволить на основі чинних тенденцій передбачити шляхи розвитку і трансформації всієї світової урбаністичної системи. Здійснюючи економічний аналіз глобальних міст як стратегічних транснаціональних просторів, важливо розуміти, що вони є ареною для формування нових правових домагань на цей простір. Глобальне місто з'явилося як простір, на який заявляє свої права, по-перше, глобальний капітал, що використовує глобальні міста як «організаційний продукт», а по-друге, «обділені» верстви міського населення, що часто не менш інтернаціоналізовані, ніж капітал.

Глобальне місто й мережа цих міст – простір, який, з одного боку, «прив'язаний» до певних місць, а з іншого – це транстериторіальний простір, тому що він поєднує місця, географічно роз'єднані, але які інтенсивно взаємодіють між собою. Глобалізація ж меншою мірою є продуктом глобалізації споживчих ринків. Саме глобальні міста є стратегічними компонентами глобальної економіки. Виділення окремих стратегічних об'єктів у системі глобальної економіки відповідно тягне за собою питання про владу й нерівність у цілому. Крім того, глобальні міста потрібно розглядати як реальні місця, де виконується робота з управління, обслуговування та фінансування глобальної економіки. Маючи місто у фокусі

розгляду, по-новому формулюють питання про владу й нерівність з урахуванням того, що саме в глобальних містах зростають «ножиці» між високозабезпеченими та обділеними верствами населення й «ножиці» між міськими територіями.

Концепція глобального міста безпосередньо пов'язана з концепцією мережної економіки в цілому. Сама природа галузей, що прагнуть до зосередження в глобальних містах (фінанси і спеціалізований сервіс, мультимедійний сектор, телекомунікаційні послуги), вимагає транснаціональних мереж і більшою мірою співробітництва й розподілу праці усередині мереж, ніж міжнародної конкуренції як такої.

На сьогодні чинні концепції та моделі глобальних міст стикаються з проблемою кордонів принаймні двічі: межі масштабу території як такої і межі поширення глобалізації в організаційній структурі галузей, інституційних систем, місць і тощо. У випадку з глобальним містом доречно розглядати таку стратегію, яка акцентує швидше основну динаміку, ніж міську одиницю як контейнер що вимагає територіального обмеження. Виділення основної динаміки процесу глобалізації серед сучасних глобальних міст світу та її просторового характеру (у звичайному і цифровому просторі) не вирішує остаточно проблему кордонів, але бере до уваги досить очевидний компроміс між виділенням ядра, або центрального моменту, цієї динаміки та її інституційним і просторовим поширенням.

Бібліографічні посилання

1. **Глазычев В. Л.** Политическая экономика города : учеб. / В. Л. Глазычев. – М. : Дело АНХ, 2009. – 192 с.
2. **Попкова Е. Г.** Формирование концепции нового качества экономического роста в условиях глобализации / Е. Г. Попкова. – Волгоград : Политехник, 2007. – 351 с.
3. **Сассен С.** Глобальный город: введение понятия / С. Сассен // Глобальный город: теория и реальность; [под ред. Н. А. Слукки]. – М. : Аванглион. – 2007. – С. 9–27.
4. **Штадельбауер Й.** Мегагорода как конфликтогенные пространства / Й. Штадельбауер // Глобальный город: теория и реальность / [под ред. Н. А. Слукки]. – М. : Аванглион. 2007. – С. 66–78.
5. **Дубровин П. И.** Агломерации городов (генезис, экономика, морфология) / П. И. Дубровин // Вопросы географии. – М., 1959. – № 45. – С. 5–32.
6. **Сассен С.** Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки [Електронний ресурс] / С. Сассен // Прогнозис. – Режим доступу : <http://www.urban-club.ru/?p=77>
7. **Слука Н. А.** Эволюция концепции «мировых городов» / Н. А. Слука // Региональные исследования. – 2005. – № 3. – С. 19–37.
8. **Allen J.** Powerful City Networks: More than Connections, Less than Domination and Control [Електронний ресурс] / J. Allen // Loughborough University. – Режим доступу : <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb270.html>
9. **Castells M.** The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society, and Culture / M. Castells. – [2nd ed. with a new preface]. – Singapore : Wiley-Blackwell, 2010. – Vol. I. – 656 p.
10. **Freidmann J.** Where We Stand: a Decade of World City Research / J. Freidmann // World Cities in a World System / Ed. by P. Knox, P. Taylor. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – P. 23.
11. **Pinto C. A.** City diplomacy. The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe / C. A. Pinto // Manifesto for a new urbanity / Ed. by W. Boursus, M. Constantin. – Belgium: L, ILDG, 2008. – P. 269.
12. **Вебер М.** История хозяйства: Город / М. Вебер; [пер. с нем.; под ред. И. Гревса]. – М. : Канон-пресс-Ц, Кучково поле, 2001. – 576 с.
13. **Глазычев В. Л.** Урбанистика / В. Л. Глазычев. – М. : Европа, 2008. – 220 с.

Надійшла до редколегії 07.02.2014